

A kolonizáció területi vonatkozásai és etnikai következményei

---

 ÁRPÁD POPÉLY

TERRITORIAL RELATIONS AND ETHNICAL CONSEQUENCES OF COLONISATION

325.3(437)“1919“

223.15(437.6=945.11)“1919/1930“
943.7

Development of the number of Hungarians in Czechoslovakia between the two World Wars. Colonisation of Slovaks and Czechs on Slovak territories lived by Hungarians within the framework of the land reform in 1919. Slovak and Czech colonies set up within the framework of official and private colonisation. Percentage of Hungarian and Slovak population in colonised villages that lost their absolute Hungarian majority and in colonised villages that became of mixed character.

A második világháború utáni – akkor már a helyi magyar lakosság részleges eltávolításával, kitelepítésével is együtt járó – csehszlovák telepítési politika gyökerei a két világháború közötti korszakba nyúlnak vissza, a csehszlovák hatóságok ugyanis a dél-szlovákiai magyar területsáv etnikai jellegének megváltoztatásában már akkor jelentős szerepet szántak a térség szlávokkal (szlovákokkal és cseh-morvákkal) való betelepítésének, vagyis kolonizálásának.

Mivel a kolonizáció csupán egyik összetevőjét képezte az első Csehszlovák Köztársaság fennállása alatt bekövetkezett nagyméretű etnikai arányeltolódásnak, s mivel az etnikai arányok módosulása esetenként a kolonizált településeken is több tényező kölcsönhatásának tudható be, tanulmányunk elején szükségesnek érezzük e változások, ill. az azokat befolyásoló további tényezők vázlatos áttekintését.

A legutolsó, 1910-es magyar népszámlálás Szlovákia 1921. évi területén 2 926 824 lakost talált, akik közül 896 271 vallotta magát magyar, 1 686 712 pedig szlovák anyanyelvűnek. Az első, 1921. évi csehszlovák népszámlálás szerint ezzel szemben Szlovákia 3 000 870 lakosa közül 650 597 volt a magyar, s 1 952 368 a szlovák nemzetiségűek száma, az 1930. évi népszámlálás pedig – Szlovákia időközben némileg módosult területén¹ – 592 337 magyar és 2 251 358 szlovák nemzetiségű személyt talált, miközben az országrész összlakossága 3 329 793 volt. A magyarság részaránya tehát az 1910. évi 30,6%-ról előbb 21,7%-ra, majd 17,8%-ra süllyedt, miközben a szlovákoké 57,6%-ról előbb 65,1%-ra, majd 67,6%-ra emelkedett.

A csehszlovák állampolgársággal rendelkező személyek nemzetiségi megoszlása még ennél is kedvezőtlenebb volt a magyarság számára. 1921-ben Szlovákia 2 958 557 rendezett csehszlovák állampolgárságú lakosából 637 183 (21,5%) vallotta magát magyar s 1 942 059 (65,6%) szlovák nemzetiségűnek; 1930-ban pedig a 3 254 189 állampolgárból 571 988 (17,6%) volt magyar, 2 224 983 (68,4%) szlovák nemzetiségű.²

A csehszlovák népszámlálások tehát a magyar elem nagyarányú csökkenéséről tanúskodnak. Miközben 1910 és 1921 között a magyarokénál kisebb mértékben, de a többi nemzetiség létszáma és számaránya is csökkent, 1930-ra számban már csupán a magyarság fogyott tovább. A szlovákiai magyarság embervesztesége 1910 és 1930 között összességében meghaladta a 300 000 főt, azaz 1910. évi összlétszámának egyharmadát.

A magyarság számának és arányának ily nagyméretű visszaeséséhez már magában a népszámlálások módszertanában bekövetkezett változások is hozzájárultak. Amíg ugyanis a magyar népszámlálások a lakosság anyanyelvét, a csehszlovákok az államalkotó nemzet számára kedvezőbb eredménnyel biztató nemzetiséget tudakolták.³ Hátrányosan érintette a magyarságot, s számos visszaélésre adott lehetőséget az is, hogy a népszámlálás részben számlálóívekkel, részben pedig összeírási ívekkel történt: a cseh országrészekben alkalmazott számlálóíveket maguk a megszámláltak tölthették ki, a volt magyarországi területeken, vagyis Szlovákiában és Kárpátalján használt összeírási ívek kitöltését azonban már a számlálóbiztosok végezték, akiket ráadásul feljogosítottak a bevallott nemzetiségi adatok felülvizsgálatának jogával is.⁴

A csehszlovák népszámlálások jelentőségét mindeközben növelte az a tény, hogy a csehszlovák Nemzetgyűlés által 1920. február 29-én elfogadott 122/1920. sz. alkotmánytörvény, az ún. nyelvtörvény a kisebbségek számára csupán azokban a bírósági járásokban, ill. községekben biztosította nyelvük hivatalos érintkezésben való használatának jogát, ahol a csehszlovák állampolgársággal rendelkező kisebbségi lakosság aránya elérte az összlakosság 20%-át, tehát a kisebbségek nyelvhasználati joga járási és helyi szinten is a mindenkori népszámlálások során megállapított részarányuktól vált függővé.⁵

Erősen, közel 100 000 fővel csökkentette a magyarok számát a zsidó nemzetiség kategóriájának bevezetése. Amíg 1910-ben a későbbi Szlovákia területén 106 552 izraelita vallású személy vallotta magát magyar anyanyelvűnek, addig 1921-ben Szlovákiában csak 21 584 izraelita vallású, de magyar nemzetiségű csehszlovák állampolgárt írtak össze, 1930-ban pedig a magukat magyarnak valló izraelita vallásúak száma már csupán 9728 volt.⁶

A magyar nyelvterületen belül a zsidó lakosság külön nemzetiségként való regisztrálása a szintiszta magyar Csallóköz központjának számító Dunaszerdahelyen, valamint a mátyusföldi Galántán idézte elő a magyarság legszembetűnőbb fogyását. Dunaszerdahelyen 1930-ban az izraelita vallásúak 82,4%-a, a város csehszlovák állampolgárságú lakosságának 34,8%-a, Galántán pedig az izraelita vallásúak 68,9%-a, a csehszlovák állampolgárságú lakosság 20,1%-a vallotta magát zsidó nemzetiségűnek, ami Dunaszerdahelyen a magyarok arányának az 1910. évi 98,3%-ról 46,9%-ra, Galántán pedig 89,6%-ról 38,4%-ra süllyedését eredményezte.⁷

További több mint 100 000 fővel csökkentette a magyarság számát a csehszlovák államra való hűségeskü letételét megtagadó magyar közhivatalnokok, állami alkalmazottak önkéntes vagy kényszerű áttelepülése a trianoni Magyarország területére. A magyar Országos Menekültügyi Hivatal nyilvántartása szerint 1918 novemberé és 1920. december 31-e között 101 782 magyar hagyta el a Csehszlovákiához került volt magyarországi területeket, tehát Szlovákiát és Kárpátalját, s költö-

zött át Magyarországra.⁸ A magyarság kivándorlása a húszas években tovább folytatódott: 1922 és 1930 között további 15 287 magyar költözött el Csehszlovákiából.⁹

Mivel a csehszlovák hatóságok különféle ürügyek alatt a felvidéki magyarság ezreinek nem voltak hajlandók megadni a csehszlovák állampolgárságot, ez tovább módosította az etnikai arányokat, s gyakorlatilag minden településen a magyarság számának és arányának csökkenését idézte elő a rendezetlen állampolgárságú személyeknek a „külföldiek” kategóriájába sorolása. A legkirívóbb az 1926-ig közigazgatásilag Rimaszombathoz tartozó Bakti esete, ahol 1930-ban kiemelkedően magas (45,9%) volt a „külföldiek” aránya, ami a magyarságnak a nyelvhasználatához szükséges 20% alá csökkenését eredményezte (12,2%).¹⁰

Amíg az 1921. évi népszámlálás Szlovákiában 13 414 rendezetlen állampolgárságú magyart sorolt a „külföldiek” kategóriájába, addig 1930-ra, annak ellenére, hogy a hatóságok az 1926. július 1-jén kelt 152/1926. sz. törvény, az ún. Lex Dérer–Szent Ivány alapján megkezdték a rendezetlen állampolgársági ügyek rendezését, a rendezetlen állampolgárságú s így a „külföldi” szlovákiai magyarok száma 20 349-re emelkedett. A statisztikai számok arról tanúskodnak, hogy a „külföldiek” között aránytalanul magas volt a magyarok részaránya: miközben 1930-ban Szlovákia jelenlévő népességének csupán 17,8%-a volt magyar nemzetiségű, a 75 604 „külföldinek” már 26,9%-a.¹¹

Becslések szerint több mint 100 000 fővel csökkentette a szlovákiai magyarok, s növelte az új államalkotó nemzet, a „csehszlovák” számát azoknak a bizonytalan identitású, kétnyelvű, kettős kötődésű személyeknek a nemzetiségváltása, akik 1910-ben még magyar anyanyelvűnek vallották magukat, a megváltozott politikai helyzet hatására azonban később már „csehszlováknak” jelentkeztek.¹² Különösen gyors volt a magyarság térvesztése a szlovák nyelvterület egykor erősen magyarosodó városaiban, amelyek magyar lakossága általában már 1921-re, de még inkább 1930-ra a legtöbb esetben pár százalékos kisebbségbe szorult vissza.¹³

A magukat magyarnak vallók száma és aránya azonban nem csupán a szlovák etnikai terület városaiban csökkent, hanem erősen vegyes lakosságúvá, sőt gyakran szlovák többségűvé váltak a nyelvhatár korábban 80–90%-os magyar többséggel rendelkező városai is. A legnagyobb változás a korábban német jellegű Pozsonyban, valamint Kassán játszódott le, ahol a magyar elem részaránya az 1910. évi 40,5, ill. 75,4%-ról 1930-ra 15,2, ill. 16,4%-ra süllyedt, s így nyelvhasználati jogát is elveszítette. Szlovák többségűvé vált Losonc (magyar lakosságának aránya 1910-ben 82,2% – 1930-ban 25,9% volt) és Vágsellye (91,5% – 27,4%), relatív szlovák többségűvé Léva (90,5% – 39,6%), ugyanakkor megőrizte legalább relatív magyar többségét Érsekújvár (91,4% – 45,4%), Galánta (89,6% – 38,4%), Rimaszombat (89,7% – 43,6%) és Rozsnyó (89,6% – 48,2%). A nyelvhatáron fekvő városok közül abszolút magyar többségét csupán Szenc (93,4% – 56,4%) és Szepsi (98,5% – 69,8%) tartotta meg.

A magyar nyelvterület korábban színtiszta magyar városai – a már említett Dunaszerdahely kivételével – magyar többségűek maradtak ugyan, a magyarság visszaszorulása azonban ezekben is jelentős volt. Komáromban pl. az 1910. évi 89,2%-ról 1930-ra 59,7%-ra, Párkányban 98,0%-ról 56,6%-ra, Ipolyságon 95,2%-ról 54,9%-ra, Füleken 96,7%-ról 59,5%-ra, Tornalján 98,1%-ról 51,1%-ra, Királyhelme-

cen 99,8%-ról 59,3%-ra, Nagykaposon pedig 98,8%-ról 65,2%-ra csökkent a magyar elem részaránya.

A városokéhoz hasonló, gyakran még azt is meghaladó volt a magukat 1910-ben még magyarnak vallók nemzetiségváltása a 18. századi szlovák telepítésű vagy nyelvhatár menti kétnyelvű községekben. E kettős kötődésű, bizonytalan etnikai identitású, a magyar népszámlálások során magát egyre nagyobb arányban magyarnak valló lakosság nemzetiségcseréje különösen a Nyitra–Érsekújvár–Léva közötti térségben, Kassa környékén, valamint Töketerestől délre alakította át gyökereken nemcsak egyes falvak, hanem egész régiók etnikai arculatát.

A csehszlovák népszámlálások községsoros kimutatásai arról tanúskodnak, hogy 1910 és 1930 között összességében 123 szlovákiai község veszítette el abszolút magyar többségét, közülük 85 az 1910 és 1921, 38 pedig az 1921 és 1930 közötti időszakban. Ráadásul e 123 községből a magyarság 1930-ra csupán 51-ben tudta megtartani 20% fölötti arányát, a többi 72 községben számaránya 20% alá süllyedt, tehát nyelvhasználati jogát is elveszítette.¹⁴

Egyes kétnyelvű, de 1910-ben szlovák többségű községekben 1910 és 1921 között egy ezzel ellentétes folyamat játszódott le: lakosságuk 1921-ben többségében magyar nemzetiségűnek vallotta magát. Abaszéplakon 1910 és 1921 között 20,0%-ról 56,1%-ra, Jászómindszenten 44,2%-ról 60,0%-ra, Rudnokon 35,5%-ról 54,4%-ra, Komáromcsehiben 18,0%-ról 63,2%-ra, Ényben 41,3%-ról 73,3%-ra, Zsitvamártonfalván pedig 43,7%-ról 51,8%-ra emelkedett a magyarság részaránya; e községek azonban 1930-ra ismét szlovák többségűvé váltak, magyar lakosságuk részaránya pedig Komáromcsehi (24,0%), Ény (33,2%) és Zsitvamártonfalva (29,2%) kivételével 20% alá csökkent. Az előzőkhöz hasonló, ám értelmezhetetlenebb etnikai fordulatot jeleznek az Ipoly menti Gyürki adatsorai, ahol 1910-ben 89,8%-os magyar, 1921-ben 59,4%-os szlovák, 1930-ban pedig ismét 75,3%-os magyar többséget mutattak ki.¹⁵

Szlovák statisztikusok és demográfusok az 1930-as népszámlálás eredményeit értékelve gyakran hangsúlyozzák az 1880. és az 1930. évi népszámlálások, ill. az 1880-as és az 1930-as népszámlálások alapján meghúzható szlovák–magyar nyelvhatár közötti állítólagos hasonlóságot, ezzel igyekezve bizonyítani a 19–20. század fordulóján, különösen pedig az 1910. évi magyar népszámlálás során alkalmazott ún. statisztikai magyarosítást.¹⁶

Az 1880. és 1930. évi népszámlálás etnikai adatainak összevetése ugyanakkor azt mutatja, hogy a Szenc melletti Dunasáp kivételével, ahol 1880-ban a lakosság 27,8%-a, 1910-ben 79,9%-a, 1930-ban pedig még mindig 58,1%-a vallotta magát magyarnak, nemcsak az 1880 és 1910 között magyar többségűvé vált községek mindegyike, azaz 66 község veszítette el ismét magyar többségét, hanem kisebbségbe szorult a magyarság további 57 olyan településen is, amelyek 1880-ban is magyar többségűek voltak.

A szlovák–magyar nyelvhatár délebbre tolódása két helyen is az addig összefüggő magyar nyelvterület megszakadását eredményezte. Az Ipoly menti Bátorfalva szlovákká válásával Nagykürtöstől délre, a Kassa környéki, különösen az Ósva-völgyi, valamint a Töketeres és Sátoraljaújhely közötti vegyes lakosságú falvak magyar jellegének megszűntével pedig Kassa és Töketeres alatt szakadt meg a magyar etnikai sáv.

A három részre szakadt nyelvterület közül a nyugati – egyben a legnagyobb – a Pozsony melletti Verecknyénél kezdődött s a Nagykürtös alatti Lukanényénél végződött; a közeli Zsély községnél kezdődő középső szakasz a Kassa alatti Kenyhecnél ért véget; a Kistoronyánál kezdődő keleti szakasz pedig a Szlovákia és Kárpátalja közötti közigazgatási határon is átnyúlva egészen Kárpátalja közepéig húzódtott.

A nagysurányi szlovák etnikai félsziget terjeszkedése, valamint Verebély és több környező magyar többségű település elszlovákosodása révén ráadásul a nagysurányi félsziget észak felől is közvetlen érintkezésbe került a szlovák etnikai területtel, leszakítva a magyar nyelvterületről, ill. nyelvszigetté változtatva a Verebélyből kiágazó zoboralji és nyitranagykeri magyar etnikai félszigetet.¹⁷

Mivel a kétnyelvűségből adódó asszimiláció (ill. disszimiláció) elsősorban a szlovák etnikai területen és a nyelvhatáron fekvő városokat, a szórványokat, valamint a török háborúk pusztításait követően a 18. században részben szlovákokkal benépesített, időközben azonban visszamagyarosodott, de továbbra is vegyes etnikumú településeket érintette, a csehszlovák hatóságok a zárt magyar etnikai terület fellazításában, feldarabolásában jelentős szerepet szántak az 1919-ben meghirdetett földreformnak és az annak keretében zajló kolonizációnak.

A földreformot a prágai Nemzetgyűlés által 1919. április 16-án elfogadott 215/1919. sz. ún. lefoglalási törvény indította útjára, amely a köztársaság egész területén elrendelte a nagybirtokok kisajátítását. A törvény értelmében nagybirtoknak számított minden 150 hektárt meghaladó mezőgazdasági jellegű földterület (szántó, rét, kert, szőlők és komlóskertek), ill. minden 250 hektárt meghaladó egyes művelésű egyéb jellegű földterület.¹⁸

A meghirdetett földreformmal a csehszlovák kormányzatnak kettős célja volt. A magyarlakta területeken élő szlovákok gazdasági súlyának növelésével párhuzamosan egyrészt gazdaságilag igyekezett meggyengíteni a magyarságot: földbirtokainak kisajátításával a magyar birtokos réteget, a földek elosztása során pedig a magyar parasztságot, mivel földjuttatásban a magyarlakta területeken is elsősorban szlovák és cseh-morva telepések részesültek.

Machnyik Andor gazdasági szakíró számításai szerint Csehszlovákia 14 048 619 hektárt kitevő területéből a földreform céljaira összesen 4 057 158 hektárt foglaltak le, az ország összterületének 28,62%-át. Mivel azonban a földreform elsősorban a szántóföldek lefoglalására és szétosztására irányult, Szlovákia és Kárpátalja magyarlakta déli területeit fokozottabban érintette. Csehszlovákia magyarlakta területének nagysága 939 007 hektár volt, ebből 325 852 hektár került lefoglalásra, vagyis a terület 34,72%-a.¹⁹

A legnagyobb sérelem a helyi magyar lakosságot mindezek ellenére nem is a lefoglalással, hanem a lefoglalt földek szétosztásával érte. A földreform első évtizedében új birtokosok kezére juttatott 130 280 hektárból ugyanis 103 417 hektárt, a kiosztott földek 79,37%-át juttatták szlovák, cseh vagy morva telepéseknek, s mindössze 26 863 hektárt, a földek 20,63%-át a helybeli magyarságnak. Ráadásul ebből is csupán 20 127 hektár jutott vissza a magyar kisebbség tulajdonába, mivel a fennmaradó 6736 hektárt csak bérletképpen kapta meg.²⁰

Az 1928-ban nyilvánosságra hozott adatok szerint Szlovákiában a földreform keretében 1927. október 1-jéig földjuttatásban részesült 1078 telepés család közül 804 (74,6%) volt szlovák, 245 (22,7%) cseh, 18 (1,7%) ruszin, 7 (0,6%) német s

csupán 4 (0,4%) a magyar nemzetiségű. Ennél is részrehajlóbb volt a földreform lebonyolítása Kárpátalján, ahol a 109 telepes család közül 108 (99,1%) volt cseh, 1 (0,9%) pedig szlovák; magyar, német vagy ruszin család egy sem akadt közöttük.²¹

A telepes családok nemzetiségi összetétele egyben rávilágít a földreform másik céljára: Szlovákia és Kárpátalja magyarlakta területeinek szláv kolonizálására. A magyar etnikai területen létrehozott szláv kolóniáknak jutott ugyanis az a szerep, hogy az addig meglehetősen homogén magyar településszerkezetet feldarabolják, az ottani szlovák nyelvterületeket és szórványokat megerősítsék, a magyar–szlovák nyelvhatárt délebbre szorítsák, s így lehetőleg végérvényesen megváltoztassák Dél-Szlovákia etnikai arculatát.

Noha a földreformmal kapcsolatos törvények meghozatalakor szigorúan ügyeltek arra, hogy azokból ne tűnjön ki a reform nacionalista jellege, s a jogszabályok egyike sem tartalmazott nemzetiségi korlátozásokat, cseh és szlovák politikusok mégis gyakran hangot adtak annak a nézetüknek, hogy itt lényegében egyfajta „történelmi igazságszolgáltatásról” van szó.

Maga Karel Viškovský, a földreform lebonyolításával megbízott Állami Földhivatal első elnöke jelentette ki 1923. november 15-én a csehszlovák Nemzetgyűlés Költségvetési Bizottsága előtt, hogy „én sem a magam, sem a hivatalom nevében nem állítottam, hogy a földreformot nem nemzeti alapon fogjuk végrehajtani, és hogy annak nem lenne nemzeti jellege”.²²

Az Állami Földhivatal 1926-ban kinevezett következő elnöke, Jan Voženílek agrármérnök már egyik 1919-ben megjelent tanulmányában leszögezte, hogy a cseh népnek nyomós oka van e történelmi igazságtételre, s „teljes joggal kívánja, hogy a nemzet visszakapja a fehérhegyi csata utáni korszakban tőle erőszakkal elvett földet, hogy ezzel jóvátétessen a nemzeten az elnyomói által elkövetett évszázados sérelem”.²³

Hasonlóan fogalmazott Edvard Beneš külügyminiszter is, aki 1925-ben egy pozsonyi előadása során kijelentette: „A földbirtokreform révén a fehérhegyi csatáért, népünk idegenbe történő kivándorlásáért, a cseh és szlovák területek germanizálásáért, illetőleg magyarosításáért, egyszóval visszafizetése mindannak, amit velünk tettek.”²⁴

Milan Hodža szlovák agrárpolitikus, a Csehszlovák Agrárpárt alelnöke 1921-ben szintén a történelmi sérelem jóvátétele céljából szorgalmazta a szlovákság déli irányú terjeszkedését. Hodža szerint a földreform Szlovákiában „nemzeti és állampolitikai probléma”, mivel a szlovák nép hazáját néhány évszázaddal ezelőtt nem csupán a terméketlen hegyvidéki tájak alkották, hanem az egészen a Dunáig terjedt. A magyarok betörése és a kolonizáció azonban azt idézte elő, hogy a szlovákok a Duna partján fekvő termékeny területeiket elveszítették, melynek következtében területüket ma 20–40 kilométer széles sáv választja el a Dunától. „Ha ez a történelmi sérelem a szlovákokat a hegyek közé szorította – fejezte be fejtegetését Hodža –, akkor a szlovák népnek a földreform révén ismét vissza kell szereznie elvesztett településeit, mindenütt, ahol azoktól a magyar nemesség megfosztotta. Ez a csehszlovák állam történelmi feladata és a mi nemzeti jogunk.”²⁵

Hasonló szellemben érvelt már az első világháború utáni párizsi békekonferencián a csehszlovák területi követeléseket indokló Edvard Beneš is, aki a tárgyalások jegyzőkönyve szerint 1919. február 5-i felszólalásában a következőket jelentet-

te ki: „A magyarok bejövetelekor a szlovákok uralták egész Pannóniát. A magyarok felűzték őket a hegyekbe, s miután a Duna jobb partját megtisztították a szlovákoktól, közvetlen érintkezésbe kerültek a németekkel. A Duna bal partján élő szláv népességet nem tudták kipusztítani. Ezek a szlávok földjükön maradtak, noha többékevésbé elmagyarosodtak.” Beneš a csehszlovák államhoz kerülő magyarok számát csökkentve, a Magyarországon maradó szlovákokét pedig növelve, a Csehszlovákia által igényelt területen csupán 650 000 magyar elismerésére volt hajlandó, miközben szerinte továbbra is 450 000 „csehszlovák” maradna Magyarország határain belül.²⁶

A magyar etnikai terület fokozatos elszlovákosításával a földreform szinte valamennyi közreműködője számolt. Ivan Daxner, a Szlovenszkói Telepítési Szövetkezet elnöke 1924-ben egy tudományos alapossággal megírt terjedelmes dolgozatban ismertette a magyarság gazdasági meggyengítésére, a telepés falvak hálózatának kiépítésére és a magyar etnikai sáv feldarabolására kidolgozott elképzeléseit.

Daxner már tanulmánya bevezetőjében leszögezi, hogy a magyar földterület szlovák kézre juttatása állami és nemzeti szempontból egyaránt elengedhetetlen, mivel Szlovákia területének 80%-a idegen kézen van (különösen Dél-Szlovákia termékeny rónái), s ezért szerinte mindenki számára világos, aki ismeri a szlovákiai viszonyokat, hogy ha nem állomásozna Szlovákiában katonaság, állami és közigazgatási hatalom, „két éven belül ismét azok uralnák Szlovákiát, akik ezelőtt is uralkodtak”. A kolonizáció és a parcellázás – vonja le a következtetést – „államunk létezésének egyik legfontosabb feltételei”.

Az addigi telepítési akciókkal elégedetlen Daxner szerint a magyarok közé telepített szláv lakosságot – a kolonizáció hatékonyabbá tétele érdekében – lehetőleg önálló telepés falvakba kell tömöríteni, vagy ha ez nem lehetséges, ügyelni kell arra, hogy a már fennálló magyar községekbe telepített szláv kolonisták száma meghaladja az őshonos magyarságét. A telepés községekben azonnal gondoskodni kell az iskola, a községháza, a tanító- és jegyzőlakás, a kisdedóvó, a szegényház, a temető és a templom felépítéséről, miközben az „iskolának és a községházának a kolónia szellemi központját kell képezniük”.

A magyar területre telepített kolonisták nemzeti öntudatának megőrzése érdekében különösen fontosnak tartotta a templom és a kisdedóvó megépítését, mivel templom hiányában a telepések a környező magyar falvak templomaiba járnának, ami „hozzájárulna elmagyarosodásukhoz”. A szlovák kisdedóvók létrehozásának Daxner szerint azért lenne nagy szerepe, mivel ezekbe a magyar családok is beíratnák gyermekeiket, s így „egy generáció alatt bármilyen erőszak nélkül el lehet majd szlovákosítani a magyar falut és megbízható bástyává változtatni államunk határain”.

A kolónia helyének kiválasztásánál ügyelni kell többek között arra is, hogy a telepés község megfelelő nagyságú határral, kiváló termőtalajjal, bőséges és jó ivóvízkészlettel rendelkezzen, s ezáltal minél több életképes gazdaságot tudjon eltartani, közúton és vasúton egyaránt könnyen meg lehessen közelíteni, s ne okozzon gondot a piacok távolsága és elérhetősége sem.

Mivel azonban az egyedülálló telepés falvak életképtelenek lennének, s lakosságuk hamarosan beolvadna a környező magyarságba, állami, nemzeti és nemzetgazdasági szempontból egyaránt elengedhetetlen, hogy a kolóniák ne ötletszerűen, ha-

nem lehetőleg 5-6 fős csoportokban és egy időben jöjjenek létre, miáltal a szlovák elem a kolonizált területen ha nem is többséget, de számottevő kisebbséget fog alkotni. Példaként Komárom környékét hozta fel, ahol szerinte ezt a programot különösebb anyagi ráfordítás nélkül egy év alatt végre lehetne hajtani; véghezvitele után pedig a város közvetlen környékén 18 szlovák és cseh mellett már csupán 8 magyar falu maradna.

Természetesen arra is ügyelni kell – szögezte le Daxner –, hogy a kolóniák gazdaságilag önállóak legyenek, vagyis semmilyen módon ne függjenek a környező magyar falvaktól. Ezzel kapcsolatban megfogalmazta a telepes községek önállósításának szükségességét is. Végül azt is hangsúlyozta, hogy a telepesek kiválasztásánál ügyelni kell arra, hogy Szlovákia azonos régióiból származzanak, azonos vallásúak legyenek, s azonos szokásokkal és kultúrával rendelkezzenek.²⁷

A földreform és az azzal kapcsolatos kolonizáció Szlovákiában a várakozásokkal ellentétben meglehetősen lassúsággal haladt. Karel Viškovský az Állami Földhivatal közlönyében 1925 januárjában szintén elismerte, hogy a földreform lebonyolítása során a munka zömét eddig a cseh országrészekben végezték, de ígéretet tett rá, hogy a Földhivatal munkája a továbbiakban elsősorban Szlovákiára és Kárpátaljára fog irányulni, ahol a földreformot a következő 2 év során lehetőleg le is szeretnék bonyolítani.²⁸

A szlovákiai kolonizációt az Állami Földhivatal 1925-ben alapított pozsonyi székhelyű Telepítési Szakosztálya irányította. Feladatai közé nemcsak a telepítés levelezénylése tartozott, hanem a telepesek gazdasági támogatása is. A telepeseknek nyújtott segítség részét képezte többek között adójuk elengedése, a felmondhatatlan, 33 évre szóló építési hitelek, az építési tervek ingyenes kidolgozása, széles körű szubvenciók gépek, tenyészállatok, vetőmag és gyümölcsfák vásárlására, földjuttatás új utak építésére. Az 1934-es katasztrofális szárazság idején a telepesek jelentős mennyiségű ingyenes takarmányt és vetőmagot kaptak, a nagy világgazdasági válság idején pedig az állam nemcsak haladékot adott a telepeseknek adósságaik törlesztésére, hanem azok egy részét el is engedte.²⁹

A magyarlakta területekre érkező telepesek általában Szlovákia és Morvaország északi részeiről származtak, akik otthon eladták kevésbé termékeny földjeiket, de voltak közöttük amerikai, jugoszláviai, magyarországi, volhíniai, ill. oroszországi szlovák és cseh reemigránsok is, valamint jelentős számban egykori legionáriusok, akik külön pénzügyi támogatásban is részesültek. A kolonisták sajátos csoportját alkották azok a szlovák telepesek, akik Árva és Szepesség Lengyelországhoz csatolt falvaiból érkeztek.³⁰

Mivel megfelelő gazdálkodási kultúrával elsősorban a cseh és morva telepesek, esetleg a jugoszláviai szlovákok rendelkeztek, az Állami Földhivatal közlönye a kolóniák életképességének megőrzése érdekében leszögezte, hogy azokat lehetőleg úgy kell megalkotni, hogy a cseh-morvák mindenütt többségben legyenek, vagyis 60 cseh-morva telepes mellé helyezzenek 40 szlovákot, s így a szlovákok magasabb gazdasági tudást szerezhessenek.³¹

A gyakran több község határába telepített kolóniák pontos számának megállapítása a források ellentmondásossága miatt nehézségekbe ütközik. Összegezésüket nehezíti, hogy több alapformájuk létezett: a telepesek vagy teljesen önálló telepes községekbe szerveződtek, vagy a már meglévő községek mellett építettek ki külön

negyedeket, utcákat, majorságokat, esetleg ún. szórványtelepüléseket hoztak létre. Nyilvántartásuk sem volt egységes, a különböző források a szomszédos kolóniákat hol önálló kolóniákként, hol közösként említik. Végül pedig a hivatalos, állami kolóniákon kívül szövetkezeti, ill. magánkolóniák is létesültek, amelyek létrehozásában többek között a pozsonyi székhelyű Szlovenszkói Telepítési Szövetkezet, az első világháború idején az antant oldalán harcoló csehszlovák légiók veterán tagjait tömörítő Legionárius Közösség és a Szlovák Liga vett részt.

A magánkolóniák alapításában különösen a Szlovák Liga³² nevű társadalmi, ám az állam által is bőkezűen támogatott szervezet, ill. annak elnöke, Ignác Gessay járt az élen. A Szlovák Liga hivatalosan megfogalmazott célkitűzése az volt, hogy a Szlovákia magyarlakta területein élő szlovákok gyermekeit szlovák iskolák létesítésével és fenntartásával megóvja az elnemzetlenítés veszélyétől, a gyakorlatban ugyanakkor tevékeny szerepet vállalt Dél-Szlovákia elszlovákosításában, ezen belül pedig részt vett a szlovák kolóniák létesítésében is. A Szlovák Liga által alapított két legjelentősebb kolónia az Éberhárd határában kialakított Gessayov, valamint az Ógyalla határában létrehozott Zelený Háj (Zöldállás) volt.³³

A kolonizáció 1929 végéig elért eredményeit tartalmazó hivatalos adatokat Jan Voženilek, az Állami Földhivatal elnöke 1932-ben tette közzé. Ezek szerint Szlovákiában a hivatalos kolonizáció keretében 51, a magánkolonizáció keretében 29 kolóniát alapítottak; Kárpátalján pedig 11 hivatalos kolónia létesült.³⁴ A csehszlovák Állami Statisztikai Hivatal évkönyve 1934-ben, valamint az Állami Földhivatal közlönye 1938 januárjában egyaránt 55 hivatalos szlovákiai kolóniáról tesz említést³⁵, a Magyar Statisztikai Társaság Államtudományi Intézete által szerkesztett 1938. évi tájékoztató kötet pedig ráadásul úgy tudja, hogy a volt magyarországi területeken 1937 végéig összesen 107 kolóniát hoztak létre, amelyeket 6 kivételével Szlovákia és Kárpátalja magyarlakta déli területein helyeztek el.³⁶

Vadkerty Katalin levéltári forrásokra támaszkodó számításai szerint a szlovákiai telepes falvak és szórványtelepülések együttes száma meghaladta a 120-at, a telepes családok száma több mint 2000 volt, birtokuk pedig elérte a 37 000 hektárt.³⁷ Hasonló eredményre jutott Varga Kálmán is: becslése szerint 1919 és 1938 között a kolonizáció keretében mintegy 2000 telepes család, azaz 8–10 ezer személy települt le Szlovákia és magyarlakta területein.³⁸

Mivel a hivatalos és magánkolóniák legrészletesebb kimutatását az 1932-ben kiadott hivatalos publikáció tartalmazza, tanulmányunkban és a közölt táblázatokban is elsősorban erre támaszkodunk. A Szlovákiában létrehozott 51 hivatalos kolónia összesen 1319 gazdasággal (telepes birtokkal) rendelkezett, az egyénileg juttatott földek nagysága 21 642 hektár, a közös vagy községi tulajdonban lévőké 2848 hektár volt. A hivatalos kolonizáció keretében alapított kolóniák jegyzékét, alapításuk évét, a telepes birtokok számát, valamint a kolóniák lakosságának nemzetiségi adatait a következő táblázat tartalmazza.³⁹

1. táblázat. A hivatalos kolonizáció keretében alapított kolóniák

A kolónia hivatalos neve	Anyaközsége	Alap. éve	Telepes birtokok száma*	A kolónián élő személyek száma**						
				össz.	szlov.	cseh	magy.	rusz.	egy.	külf.
Agota	Nagybeszek	1926	11	74	42	-	20	-	-	12
Aradpraedium	Kisújfalu	1926	27	135	98	17	17	-	-	3
Bátorové Kesy	Bátorkeszi	1929	28	106	81	-	25	-	-	-
Bellova Ves	Tonkháza	1923	61	262	109	104	43	-	-	6
Biel	Bély	1927	13	48	19	12	-	-	-	17
Bimbola	Kissalló	1929	27	93	93	-	-	-	-	-
Bíňa	Bény	1926	28	163	35	125	3	-	-	-
Blahova Dedina	Előpatony	1925	53	386	204	26	152	-	-	4
Blažov	Balázsfá	1927	12	65	40	14	11	-	-	-
Bořany	Battyán	1929	18	28	-	27	1	-	-	-
Bottovo	Dobóca	1921	57	384	373	-	-	-	-	11
Bozita	Perse	1924	32	405	333	-	61	1	1	9
Čata	Csata	1925	18	293	46	95	152	-	-	-
Damašd	Garamdamásd	1927	10	30	1	-	29	-	-	-
Dögőš	Komját	1928	48	1109	1059	-	12	-	-	38
Etreove Korčany	Etrekarcsa	1929	5	5	-	-	5	-	-	-
Fakov	Úszor	1926	15	189	68	71	49	-	1	-
Galanta	Galánta	1926	12	78	43	25	1	-	-	9
Hadovce	Őrsújfalu	1926	25	158	116	23	17	-	1	1
Hajmás	Nagyfödemes	1927	43	307	120	106	80	-	2	1
Halič	Gács	1925	8	50	49	1	-	-	-	-
Harcáspuszta	Izsa	1924	4	89	67	20	2	-	-	-
Hodejov	Várgede	1925	14	117	117	-	-	-	-	-
Hurbanova Ves	Nagymagyar	1923	24	182	79	33	66	-	-	4
Hviezdoslavov	Csütörtök	1921	40	333	222	-	80	-	1	31
Jesenské	Barsbese	1921	18	114	114	-	-	-	-	-
Jozefmajer	Ürmény	1924	9	372	280	-	5	-	-	87
Köbölkút	Köbölkút	1928	32	158	40	102	11	2	2	1
Košúty	Nemeskosút	1925	6	nincs adat	-	-	-	-	-	-
Lučenec	Losonc	1927	1	13	13	-	-	-	-	-
Macov	Macháza	1924	22	299	140	-	150	-	5	4
Malý Fajkurt	Fajkurt	1921	45	380	366	-	10	-	4	-
Miloslava	Csütörtök	1921	60	487	367	-	62	1	2	55
Mudroňovo	Madár	1921	34	229	222	-	7	-	-	-
Nová Dala	Újgyalla	1922	8	37	37	-	-	-	-	-
Nový Svet	Szenc	1927	9	149	121	6	20	-	2	-
Okánikovo	Nemesócsa	1926	19	142	121	15	6	-	-	-
Pofný Kesov	Ürmény	1927	37	548	533	10	1	-	2	2
Pustatina Toňská	Tőnye	1925	9	94	-	53	40	-	1	-
Senec	Szenc	1923	50	335	166	138	25	2	1	3
Slávikovo	Rimaszécs	1921	48	269	244	-	11	-	-	14
Stráž	Tiszasalamon	1923	21	128	79	-	3	44	-	2
Súly	Súly	1925	16	170	27	37	106	-	-	-
Svätý Michal	Szentmihályfa	1926	24	141	27	86	25	-	3	-
Šrobárová	Marcelháza	1921	79	581	571	2	7	-	-	1
Štefánikov	Taksonyfalva	1925	44	325	322	-	3	-	-	-
Štúrovo	Ekel	1922	38	186	88	91	7	-	-	-
Trenč	Tőrincs	1925	4	35	16	19	-	-	-	-
Trnovec nad Váhom	Tornóc	1927	20	151	146	1	4	-	-	-
Veľké Kapušany	Nagykapos	1922	17	144	141	-	-	-	-	3
Veľký Lég	Nagylég	1926	16	80	13	62	4	1	-	-

*1929. december 31-én

**az 1930. évi népszámlálás szerint

Az 1930-as évek elején kibontakozó világgazdasági válság új kolóniák alapítását gyakorlatilag lehetetlenné tette, későbbi források mégis 55 hivatalos szlovákiai kolóniáról tesznek említést. Ez azzal magyarázható, hogy önálló kolóniaként szerepeltek a már 1927-ben létrehozott, azonban kezdetben Poľný Kesovval együtt kimutatott Veľká Dolinát; a hivatalos kolóniákhoz sorolják az eredetileg a magánkolóniáknál nyilvántartott 1921-ben alapított Hodžovót; s tartalmazzák a Csilizpatas határában 1925-ben alapított Millenium, valamint az 1929-ben létesített bodrogszerdahelyi telep kimutatásait is. Az 1930-as népszámlálás szerint Veľká Dolina 593 lakosa közül 587 volt szlovák, 2 magyar nemzetiségű; Hodžovo 565 lakosa közül 550 „csehszlovák”, 5 magyar; Millenium 225 lakosa közül 190 cseh, 5 szlovák, 25 magyar volt; a bodrogszerdahelyi kolónia 118 lakosa közül pedig 109-en vallották magukat szlovák s 9-en magyar nemzetiségűnek.

Az ún. magánkolonizáció keretében alapított 29 kolónia az 1932-es publikáció szerint 689 gazdasággal rendelkezett, az egyénileg juttatott földterület 9735 hektár, a közös vagy községi tulajdonban lévőké 818 hektár volt. A magánkolóniák jegyzékét és a telepes birtokok számát a következő táblázat tartalmazza:⁴⁰

2. táblázat. A magánkolonizáció keretében alapított kolóniák

A kolónia hivatalos neve	Anyaközsége	Telepes birtokok száma
Bohdanovce nad Trnavou	Bogdány	19
Dolná Strehová	Alsósztrégova	27
Dolné Žemberovce	Alsózsember	32
Dúžava	Dúsa	19
Fífakovo	Csákányháza	18
Gessayov	Éberhárd	37
Hodejov	Várgede	14
Hodžovo	Tany	71
Jánošovce	Jánosi	11
Kamenný Chotár	Kálnaborfő	14
Kráľová	Királyfa	7
Kulantov	Barsbese	17
Lontov	Lontó	6
Nádszeg	Nádszeg	5
Nemce	Hontnémeti/Fülekpilis	28/29 ⁴¹
Panské Pole	Tallós	29
Raďovce	Ragyolc	51
Rárošská Muľad	Rárósmúlyad	45
Seleška	Csécs	14
Slovenské Kľačany	Tótkelecsény	9
Sušany	Susány	10
Széplak	Bakostörék	34
Šiatorská Pustatina	Ragyolc	10
Tekovská Nová Ves	Garamújfalú	9
Tomašov	Fél	23
Vátovce	Csalányos	18
Vrbina	Csilizradvány	43
Vrbovce	Verbóc	10
Zelený Háj	Ógyalla	30

A kolóniák lakosságának etnikai hovatartozásáról jobbra csupán a hivatalos kolóniákra vonatkozóan rendelkezünk részletes adatokkal, bár ezek is hiányosak, mivel az 1930-as népszámlálás nemzetiségi bevallására támaszkodó forrás – amint az a táblázatból is kitűnik – több kolónia esetében is csupán az ún. csehszlovák nemze-

tiségi kategóriát tünteti fel, „összemosva” ezzel a csehek és a szlovákok számát. Ezek etnikai viszonyait egy korábbi, 1929. január 1-jei állapotot tükröző összeírás alapján rekonstruálhatjuk, amely szerint Bottovo és Hviezdoslavov szlovák és cseh, Stráž cseh és ruszin vegyes telepítésű, Dögöš és Miloslava túlnyomóan szlovák, Bozita, Jozefmajer és Macov cseh többségű volt, Malý Fajkurt, Jesenské és Slávikovo lakosságát pedig gyakorlatilag kizárólag szlovákok alkották.

Az 1930-as népszámlálásra támaszkodó forrás tanúsága szerint Bellova Ves, Biel, Fakov, Galanta, Hajmáš, Senec, Süly, Štúrovo és Trenč vegyes telepítésű; Aradpraedium, Blahova Dedina, Blažov, Hadovce, Harcsáspuszta, Hurbanova Ves, Okánikovo szlovák; Břina, Čata, Kőbölkút, Svätý Michal és Velký Lég cseh többségű; Agota, Bátorové Kesy, Bimbola, Damašd, Halič, Hodejov, Lučenec, Mudroňovo, Nová Ďala, Nový Svet, Poľný Kesov, Šrobárová, Štefánikov, Trnovec nad Váhom, Velké Kapušany, Velká Dolina és Streda nad Bodrogom kizárólag vagy csaknem kizárólag szlovák; Boňany, Pustatina Toňská és Millenium pedig cseh telepítésű volt. A csehekkel és szlovákokkal ellentétben a kolóniákon élő magyarok – ritka kivételtől eltekintve – általában nem a kolonisták, hanem a felparcellázott uradalom volt alkalmazottai közül kerültek ki.⁴²

Az 1929 végéig alapított 80 kolóniából csupán hármat, a bogdányit, a verbócit és a hontnémetit helyezték el a zárt szlovák etnikai terület belsejében, távol a magyarlakta vidékektől. A többit a magyar etnikai terület vagy a szlovák–magyar nyelvhatár stratégiaiilag legfontosabbnak ítélt pontjain telepítették oly módon, hogy ezáltal minél inkább fellazítsák, ill. több részre darabolják a magyar etnikai sávot, egyes magyar városokat, pl. Szencet, Galántát, Komáromot, Losoncot és Rimaszombatot pedig telepes községek valóságos gyűrűjével vették körül.

A legkompaktabb, Pozsony és Ipolyság közötti magyar etnikai tömböt a telepítések segítségével két helyen próbálták meg átvágni: a Pozsonytól keletre tervezett mátyusföldi és felső-csallóközi hídfő révén, valamint az Érsekújvár és Komárom közötti térségben. A Pozsony alatt kiépülő hídfő kettős vonalban igyekezett elvágni a várost a magyar etnikai területtől: egyrészt a Szenc és Somorja közötti térségben, ahol a mátyusföldi Szenc és Királyfa, valamint a csallóközi Nagymagyar, Éberhárd, Fél, Csütörtök és Úszor határában folyt telepítés; másrészt pedig Galánta és a magyar határon fekvő Süly között, ahol a mátyusföldi Galánta, Taksonyfalva, Nemeskosút és Nagyfödemes, ill. a csallóközi Tonkháza, Előpatony, Nagylég, Szentmihályfa, Macháza és Süly határában telepítettek.⁴³

A telepítések másik nagy délnyugat-szlovákiai gócpontja Komárom környékén volt, ahol a város és az Érsekújvár közötti 18. századi szlovák telepítésű, ám időközben visszamagyarosodott községekben (Bagota, Ógyalla, Újgyalla, Kurtakeszi) létrehozott kolóniák a nagysurányi szlovák etnikai félsziget déli irányú meghosszabbításával a magyar nyelvterület kettévágását, a Komáromtól nyugatra (Őrsújfalu, Ekel, Nemesócsa, Tany, Apácaszakállas, Ekecs és Megyerics⁴⁴ határában), ill. keletre (Izsa, Marcelháza, Madar és Dunaradvány határában) alapítottak pedig a város teljes „bekerítését” célozták.⁴⁵

A színmagyar Csallóközben tehát a kolonizáció két nagy tömbje: a pozsonyi hídfő kiépítését szolgáló felső-csallóközi, valamint a Komáromot nyugat felől elzáró alsó-csallóközi figyelhető meg. E két nagy tömb között, kisebb mértékben bár, de a Csallóköz központi részén fekvő Etrekarcsa, Balázsfa, Tőnye, Csilizradvány és Csilizpatas határába is folyt telepítés.⁴⁶

Az Ivan Daxner által is megfogalmazott elvekkel összhangban a kolonizáció során kiemelten kezelték a stratégiai fontosságúnak ítélt közlekedési útvonalakat, amelyek mentén szintén számos telepés község létesült. A legjellemzőbb példája ennek a magyar–szlovák nyelvhatár közelében húzódó, de általában annak magyar falvait, kisvárosait átszelő Pozsony–Érsekújvár vasútvonal, amely mentén szintén telepés falvak egész sorát hozták létre: a Szenc, Királyfa, Galánta, Taksonyfalva, Tornóc és Tardoskedd, valamint a már szlovák Komját és Ürmény községek határában létesített, a nagysurányi szlovák etnikai félszigetet a szlovák nyelvterülettel összekötő „ürményi szoros” megerősítését, ill. kibővítését is szolgáló kolóniákat. A vasútvonalnak az Érsekújvártól a magyar határon fekvő Párkányig folytatódó szakaszán Kisújfalu, Köbölkút és Bátorkeszi határában telepítettek.⁴⁷

A Garam mente, ha nem is olyan mértékben, mint a Csallóköz vagy a Mátyusföld, de szintén a nyugati magyar etnikai tömb sűrűn kolonizált régiói közé tartozott. Az itt létrehozott kolóniák közül a bényi, a barti, a csatai, a garamdamásdi, a nagypeszeki és a lontói a magyar etnikai terület fellazítását, a kissallói, a fajkúrti, valamint a két barsbesei a nagysurányi szlovák félsziget keleti kibővítését, a Lévától észak–északkeletre fekvő szlovák falvakban (Alsózsember, Kálnaborfő, Garamújfalú) alapítottak pedig a nyelvhatár megerősítését szolgálták.⁴⁸

Bár a kolonizáció elsősorban a szlovákiai magyar etnikai terület nyugati, legkompaktabb régióit sújtotta, középső szakaszán: Nógrádban és Gömörben, valamint keleti peremén, a Bodrogközben és az Ung-vidéken is jelentős telepítés zajlott.

Különösen említésre méltóak a Losonc környéki telepek, ahol a város és a magyar határ közötti meglehetősen keskeny nyelvterületsávon feltűnően sok kolónia létesült. Losonctól délnyugatra a magyar Törincs és Rárósmúlyad, valamint a velük szomszédos, de már szlovák lakosságú Alsósztrégova, Tötkelecsény és Csalányos határában telepítettek; e telepítések a Törincs és Rárósmúlyad térségében mindössze egy településnyi szélességű magyar etnikai sáv kettévágását célozták. Losonc közvetlen közelében még Gácson, ill. magában a város határában, Losonctól keletre Perse, délre és délkeletre pedig Fülek és a magyar határ között fekvő Fülekpilis, Csákányháza és Ragyolc határában folyt telepítés.⁴⁹

A nógrádihoz hasonló jellegű telepítés zajlott Gömörben is, ahol a cél szintén a régió központjának számító Rimaszombat „körbetelepítése”, ill. a magyar nyelvterület kettévágása volt. Rimaszombatot nyugat és északnyugat felől a nyelvhatáron fekvő magyar Osgyán, valamint a szlovák Susány és Bakostörék határában létrehozott, délnyugat felől a Dúsa és Várgede⁵⁰ határában alapított kolóniákkal övezték; délkeleti irányban pedig a város és a magyar határ közé valóságos szlovák településláncot húztak: Rimaszécs határában jött létre Slávikovo, Dobóca határában Bottovo kolónia, de ezen kívül telepítettek Jánosi, az 1926-ban önálló községgé szervezett Bakti, valamint Bellény határába is.⁵¹

A felvidéki magyar nyelvterület keleti részén elsősorban a Tiszaháton telepítettek, de néhány kolóniát elhelyeztek a közigazgatásilag Szlovákiához tartozó Bodrogközben: Bodrogszerdahely, Bély, Battyán és Tizasalamon határában, valamint az Ung-vidéken Nagykapos határában is. Amint azt a tizasalamoni Stráž kolónia megnevezése is jelezte, ezek elsődleges feladata a magyar határ őrzése volt.⁵²

A kolóniák tehát gyakorlatilag az egész magyar nyelvterületet behálózták, a telepítések azonban a világgazdasági válság következtében az 1930-as évek első felé-

ben kifulladás, miáltal méretei is messze elmaradtak az eredeti elképzelésektől. A kolonizációnak így végeredményben sokkal kisebb szerepe lett az etnikai arányok módosulásában, mint a mintegy 100 000 magyar közhivatalnok és állami alkalmazott Magyarország területére való áttelepülésének, valamint a kétnyelvű, kettős kötődésű, bizonytalan etnikai hovatartozású személyek, ill. a városi polgárság, ezen belül pedig nem utolsósorban az izraelita vallásúak identitásváltásának.

Mindezek ellenére a telepítések révén több településen sikerült mégis oly nagy mértékben megváltoztatni az etnikai arányokat, hogy a korábban színmagyar községek sorában, amelyekben nemcsak az 1910. évi magyar, hanem még az 1921. évi csehszlovák népszámlálás szerint is csak elenyésző számban és arányban éltek szlovákok, az 1930. évi népszámlálás már számottevő szlovák, ill. „csehszlovák” lakosságot talált, némelyek pedig korábbi magyar többségüket is elveszítették.

Az 1910 és 1930 között abszolút magyar többségét elveszítő 123 szlovákiai község közül a kolonizáció idézte elő a magyarság kisebbségbe szorulását a szlovák („csehszlovák”) többségűvé vált csallóközi Előpatonyban, a kisalföldi Kurtakesziben, a mátyusföldi Tornócon, a nógrádi Fülekpilisén és Persén, valamint a gömői Dúsán és Bellényben; részben pedig Galántán, Felsőfegyverneken és Osgyánban, ahol szintén kisebbségbe szorult a magyar elem, relatív többségét azonban meg tudta őrizni. A 18. században szlovákokkal betelepített Kurtakeszi, Osgyán és Dúsa etnikai átrendeződésében a kolonizáció mellett szerepet játszott a lakosság megváltozott nemzetiségi bevallása, Galántán pedig – amint arra már utaltunk – az abszolút magyar többség elvesztésében a zsidó nemzetiségi kategória bevezetésének volt döntő szerepe.

A kolonizált községek közül szlovák többségűvé vált Újgyalla, Fajkürt, Gács és Losonc is, ezek etnikai arculatváltása azonban már egyértelműen a magát 1910-ben még magyarnak valló, de részben szlovák származású kétnyelvű lakosság, Losonc esetében pedig a városi polgárság nemzetiségcseréjével és a hivatalnokrétteg kicserélődésével magyarázható.

3. táblázat. A magyar és szlovák lakosság százalékos aránya az abszolút magyar többségüket elveszített kolonizált községekben

Község	1910		1921		1930		1941	
	magyar	szlovák	magyar	szlovák*	magyar	szlovák*	magyar	szlovák
Előpatony	100,0	-	97,3	0,4	47,7	50,8	98,9	0,9
Kurtakeszi**	99,7	0,2	98,5	0,6	46,4	51,2	99,3	0,6
Tornóc	91,0	8,1	64,2	33,7	40,9	55,7	71,4	27,8
Fülekpilis	95,5	3,9	84,0	13,9	44,7	54,0	48,6	50,9
Perse	93,3	6,4	68,0	29,9	46,4	53,2	90,9	3,4
Dúsa	86,4	12,5	66,5	33,5	29,4	70,6	31,2	68,4
Bellény	100,0	-	100,0	-	33,5	66,5	29,9	70,1
Galánta	89,6	6,2	80,7	12,9	38,4	33,6	95,1	2,8
Felsőfegyvernek	98,0	1,5	79,2	19,2	49,2	47,4	73,5	26,5
Osgyán	95,0	4,5	72,5	23,5	48,0	41,4	70,9	18,5
Újgyalla	88,7	8,0	70,7	29,0	3,7	94,8	63,7	36,3
Fajkürt	86,4	12,4	17,3	80,1	7,1	90,7	86,9	6,9
Gács	50,9	44,8	18,3	76,7	3,5	87,4	65,4	33,5
Losonc	82,2	12,9	42,3	45,2	25,9	56,4	88,3	8,3

* A szlovák kategória 1921-ben és 1930-ban magában foglalja a cseheket is

** Kurtakeszit 1942-ben Marcelházával egyesítették Marcelkeszi néven; az 1941-es adatok az egyesített községre vonatkoznak

Az erőteljes betelepítés ellenére továbbra is megőrizte magyar többségét, de vegyes jellegűvé vált többek között a csallóközi Éberhárd, Csütörtök, Tonkháza, Macháza, Nagylég, Úszor, Balázsfá, Megyerics, Csilizpatas és Csilizradvány, a mátyusföldi Szenc, Taksonyfalva és Tardoskedd, az Érsekújvár és Komárom közötti Bagota és Ógyalla, a Komáromtól keletre fekvő Dunaradvány, a Garam menti Barsbese, a nógárdi Rárósmúlyad, Csákányháza és Ragyolc, a gömöri Várgede, az abaúji Csécs, valamint a bodrogi Bodrogszerdahely. A 18. századi szlovák telepítésű Ógyallán és Bagotán, valamint Csécsen a szlovákság arányának növekedéséhez a telepítések mellett hozzájárult a részben szlovák eredetű, Szencen pedig a városi lakosság nemzetiségváltása is.

4. táblázat. A magyar és szlovák lakosság százalékos aránya a vegyes jellegűvé vált kolonizált községekben

Község	1910		1921		1930		1941	
	magyar	szlovák	magyar	szlovák*	magyar	szlovák*	magyar	szlovák
Éberhárd	94,4	2,1	97,2	1,6	57,2	40,0	99,3	0,2
Csütörtök	97,5	0,9	96,5	2,0	59,4	34,7	98,9	0,5
Tonkháza	100,0	-	93,5	5,5	61,8	36,7	98,7	0,5
Macháza	100,0	-	87,4	6,3	50,2	46,8	99,2	0,4
Nagylég**	97,1	1,1	95,4	2,2	63,7	33,4	99,0	0,8
Úszor	100,0	-	96,6	0,6	65,8	32,9	97,3	0,5
Balázsfá	86,4	8,3	74,8	23,4	66,7	28,3	97,5	0,7
Megyerics	99,9	-	71,2	28,2	71,7	27,8	99,6	0,4
Csilizpatas	99,9	-	98,2	0,1	77,3	22,5	99,7	-
Csilizradvány	100,0	-	92,6	6,1	77,3	21,5	99,8	-
Szenc	93,4	4,6	75,0	16,2	56,4	34,5	93,2	5,0
Taksonyfalva	98,1	1,8	98,0	1,4	76,0	21,6	87,5	12,5
Tardoskedd	94,3	4,4	86,4	12,0	75,4	22,7	95,4	4,6
Bagota	99,4	0,6	67,5	30,3	62,4	34,1	92,6	7,3
Ógyalla	98,1	0,3	67,5	25,3	50,4	42,6	92,7	5,6
Dunaradvány	99,4	0,2	95,7	2,7	71,6	25,0	99,8	0,1
Barsbese	95,6	2,8	94,1	3,0	58,1	37,8	92,1	7,7
Rárósmúlyad	99,3	0,7	75,6	21,2	60,8	39,2	94,4	5,3
Csákányháza	99,9	-	70,1	21,9	76,9	20,9	75,8	24,2
Ragyolc	95,7	1,8	73,1	16,0	52,0	41,4	78,8	20,5
Várgede	97,6	2,2	94,0	2,7	56,1	31,3	62,3	23,8
Csécs	92,9	6,5	63,6	23,9	52,5	39,4	93,3	0,1
Bodrogszerdahely	98,3	0,6	91,1	3,4	59,2	20,6	94,6	0,3

* A szlovák kategória 1921-ben és 1930-ban magában foglalja a cseheket is

** Nagyléget 1940-ben Kisléggel és Szásszal egyesítették Lég néven; az 1941-es adatok az egyesített községre vonatkoznak

Az 1930-as népszámlálás során a telepítések következtében a magyar nyelvterület belsejében létrejött szláv nyelvterületek számát gyarapították azok a kolóniák is, amelyeket időközben önálló községekké szerveztek: a Csallóközben Hodžovo (97,3% „csehszlovák” lakossal), Komáromtól északkeletre Šrobárová (98,6%) és Mudroňovo (96,9%), a Garam mentén Jesenské (100%), Gömörben pedig Bottovo (97,1%) és Slávikovo (90,7%).

A kolóniák önállósítását a földreformban résztvevő szinte valamennyi szakember kívánatosnak tartotta, s a földreformot irányító szervek ezt folyamatosan kérték is az illetékes hatóságoktól. A prágai Földművelésügyi Minisztérium szlovákiai kirendeltsége a Pozsonyi Megyei Hivatalhoz intézett 1925. február 7-i levelében pl. arra

való hivatkozással sürgette önálló községgé szervezésüket, hogy mivel a kolóniák többségét, különösen a Csallóközben, magyar községek határában hozták létre, a községek vezetősége a kolóniákról „távolsági, valamint nemzetiségi és politikai okokból nem gondoskodik”, pedig a kolóniáknak „nagy gazdasági, szociális és politikai jelentőségük van, s ezért szükséges, hogy a közigazgatási hivatalok szintén hozzájáruljanak kiépítésükhöz”.⁵³

Csehszlovákia 1938–1939. évi felbomlásáig több szlovákiai kolóniát is önállósítottak, mégpedig két szakaszban. A kolóniák önállósításának első hullámára az 1920-as évek második felében került sor, amikor 1926-ban a már említett Hodžovo, Mudroňovo, Šrobárová, Bottovo, és Slávikovo, 1927-ben pedig Jesenské kolóniát szervezték önálló községgé; második hulláma az 1930-as évek második felében zajlott, amikor 1935 és 1937 között Jozefmajer (Taráň néven; 75,3% „csehszlovák” lakossal), Miloslava (Miloslavov néven; 96,6%), Hviezdoslavov (66,7%), Gessayov (92,1%), Dögöš (Degeš néven; 95,5%), Bozita (82,2%), Hajmás (Švehlovo néven; 73,6%), Štefánikov (99,1%), Malý Fajkurt (96,3%) és Stráž (61,7% „csehszlovák” és 34,4% ruszin lakossal) kolóniákat önállósították.⁵⁴

1938 elején további kolóniák önálló községgé szervezése, ill. ez irányú kérelmük elbírálása is folyamatban volt⁵⁵, Csehszlovákia felbomlása következtében azonban erre, csakúgy, mint a telepítések folytatására, már csupán a második világháború után kerülhetett sor.

Az 1938. november 2-i első bécsi döntéssel Magyarországhoz csatolt területekről a cseh és szlovák telepések túlnyomó többsége részben kényszerűségből, de nagyjából önként, csehszlovák, majd szlovák állami segítséggel visszaköltözött eredeti lakóhelyére⁵⁶, a kolonizált falvak nagy része így visszanyerte korábbi magyar többségét. A nógrádi Fülekpilesen és a gömöri Bellényben azonban a csehszlovák telepítések oly nagy mértékben megváltoztatták az etnikai arányokat, hogy még az 1941. évi magyar népszámlálás is szlovák többséget talált bennük. A telepítések által érintett községek közül a szlovákok aránya 1941-ben még Ragyolcon, Csákányházán, Gácson, Várgedén, Tornócon, Felsőfegyverneken és Újgyallán haladta meg a 20%-ot. Gács és Újgyalla, valamint a szlovák többségét ugyancsak megőrzött Dúsa esetében a szlovákság meglehetősen magas részaránya arra vezethető vissza, hogy kétnyelvű lakosságuk vallotta magát továbbra is szlováknak.

A csehszlovák uralom alatt önálló községgé szervezett kolóniákat a magyar hatóságok a Zsemlékes nevet kapott Hodžovo, valamint a Szilasháza nevet kapott Šrobárová kivételével visszacsatolták korábbi anyaközségükhöz. Lakosságuk kicserélődése következtében a magyar népszámlálás mindkét településen magyar többséget mutatott ki: Zsemlékesen 1941-ben a helyi lakosság 98,8%-a, Szilasházán 91,0%-a vallotta magát magyar nemzetiségűnek.⁵⁷

A második világháborút követően ismét a csehszlovák állam részévé váló magyarságnak már nem csupán a magyar nyelvterület feldarabolása tekintetében a vártnál csekélyebb eredményt hozó kolonizáció folytatásával, az ún. belső telepítéssel⁵⁸ kellett szembenéznie, hanem tervezett, de a nyugati nagyhatalmak ellenállása miatt elmaradt egyoldalú kitelepítése, a lakosságcsere keretében Magyarországra való áttelepítése, csehországi deportálása s a mindezekkel párhuzamosan zajló reszlovakizáció révén egyenesen fennmaradása forgott veszélyben.

Jegyzetek

1. A két népszámlálás közötti időszakban némileg megváltozott a csehszlovák–magyar és a csehszlovák–lengyel államhatár, valamint módosult a Szlovákia és Kárpátalja közötti tartományi határ is.
2. Forrás: *Sčítání lidu v republice Československé ze dne 15. února 1921*. Díl I. Československá statistika. Svazek 9. Praha, 1924; *Sčítání lidu v republice Československé ze dne 1. prosince 1930*. Díl I. Československá statistika. Svazek 98. Praha, 1934. A két világháború közötti csehszlovák népszámlálási statisztikák sajátossága, hogy a nemzetiségek számát többféle módon részletezték. Megkülönböztették egyrészt a jelenlévő összes népesség, másrészt pedig a csehszlovák állampolgárok nemzetiségi struktúráját, miközben a községsoros adatokat tartalmazó publikációk ráadásul a település összlakosságának száma mellett csupán a csehszlovák állampolgárok nemzetiség szerinti megoszlását közölték, az érvényben lévő csehszlovák nemzetkoncepcióval összhangban pedig járási és községi szinten csupán ún. csehszlovák nemzetiséget mutattak ki.
3. „A nemzetiségi bevallás alapján történő identitásrögzítés bizonyos mértékben politikai deklarációnak is felfogható, s inkább az egyénnek az államhoz való lojalitását, viszonyulását méri, fejezi ki, mint valódi identitását, míg az anyanyelv szerinti adatfelvétel hitelesebben tükrözi a tényleges nemzeti identitást.” (Gyurgyík László: A [cseh]szlovákiai magyarság demográfiai, valamint település- és társadalomszerkezetének alakulása 1918–1998. In: Tóth László–Filep Tamás Gusztáv [szerk.]: *A [cseh]szlovákiai magyar művelődés története 1918–1998*. I. köt. Budapest, Ister, 1998, 82. p.)
4. A népszámlálások alkalmával elkövetett visszaélésekre: Popély Gyula: *Népfogyatkozás. A csehszlovákiai magyarság a népszámlálások tükrében 1918–1945*. Budapest, Írók Szakszervezete Széphalom Könyvműhely–Regio, 1991, 55–58., 93–102. p.
5. *Sbírka zákonů a nařízení státu Československého*, Ročník 1920, částka XXVI., 268–269. p.
6. *Sčítání lidu v republice Československé ze dne 15. února 1921*. I. m. 75. p.; *Sčítání lidu v republice Československé ze dne 1. prosince 1930*. I. m. 106. p.
7. Hasonló módon, bár a zsidóságnál jóval kisebb mértékben csökkentette a szlovákiai magyarok lélekszámát a magukat cigány nemzetiségűnek vallók számának közel négyeszeresére növekedése. Amíg 1921-ben csupán 7967, addig 1930-ban már 30 626 volt a rendezett csehszlovák állampolgársággal rendelkező cigány nemzetiségűek száma. (*Sčítání lidu v republice Československé ze dne 15. února 1921*. I. m. 66. p.; *Sčítání lidu v republice Československé ze dne 1. prosince 1930*. I. m. 35. p.) A magyarlakta településeken 1930-ban a legnagyobb arányban a Garam menti Nemesoroszi (24,2%) és Nagysáró (22,0%), a nógrádi Füleккеlecsény (22,0%), valamint a gömöri Gortvakisfalud (22,5%) lakossága vallotta magát cigány nemzetiségűnek, ami Füleккеlecsényben egyben a magyar többség elvesztését is jelentette (a község magyar lakosságának aránya az 1910. évi 100%-ról 39,4%-ra süllyedt). A tanulmányban tárgyalt egyes népszámlálások községsoros etnikai adatainak forrásai: *A Magyar Korona Országáiban 1881. év elején végrehajtott népszámlálás főbb eredményei megyék és községek szerint részletezve*. II. köt. Budapest, Országos Magyar Kir. Statisztikai Hivatal, 1882; *A Magyar Szent Korona Országainak 1910. évi népszámlálása*. Első rész. A népesség főbb adatai községek és népesebb puszták szerint. Magyar Statisztikai Közlemények. Új Sorozat. 42. kötet. Budapest, Magyar Kir. Központi Statisztikai Hivatal, 1912; *Štatistický lexikon obcí v republice Československé III. Slovensko*. Praha, Orbis, 1927; *Štatistický lexikon obcí v republice Československé III. Krajina Slovenská*. Praha, Orbis, 1936.
8. Petrichevich Horváth Emil: *Jelentés az Országos Menekültügyi Hivatal négyévi működéséről*. Budapest, 1924, 37. p.; Dávid Zoltán becslése szerint 85%-uk származhatott

- Szlovákia területéről (Dávid Zoltán: *A szomszédos államokban élő magyarok demográfiai helyzete*. Kézirat. 1974, 4. p.).
9. *Statistická príručka republiky Československé*. IV. Praha, Státní úřad statistický, 1932, 42. p.
  10. Vö. Keményfi Róbert: *A történeti Gömör és Kis-Hont vármegye etnikai rajza. A vegyes etnicitás és az etnikai határ kérdése*. Debrecen, Kossuth Lajos Tudományegyetem Néprajzi Tanszék, 1998, 121. p.
  11. *Sčítání lidu v republice Československé ze dne 15. února 1921*. i. m. 67. p.; *Sčítání lidu v republice Československé ze dne 1. prosince 1930*. i. m. 69., 80. p.
  12. Vö. Dávid: i. m. 5. p.; Popély: i. m. 62. p.
  13. 1910 és 1930 között a magyar lakosság részaránya pl. Jolsván 80,4%-ról 7,3%-ra, Aranyosmaróton 65,9%-ról 6,5%-ra, Nagymihályban 62,0%-ról 4,0%-ra, Nyitrán 59,4%-ról 4,5%-ra, Zólyomban 56,5%-ról 2,4%-ra, Töketerebesben 49,3%-ról 2,2%-ra, Eperjesen 48,9%-ról 4,3%-ra, Besztercebányán 48,8%-ról 3,8%-ra, Selmecbányán 41,7%-ról 2,3%-ra, Trencsénben 34,8%-ról 1,8%-ra zuhant.
  14. A 123 községből – amelyek közé beleértendő Balassagyarmat és Sátoraljaújhely Csehszlovákiához csatolt városrésze is – 27 volt található az egykori Abaúj-Torna, 21 Zemplén, 13 Bars, 12 Gömör és Kishont, ill. Hont, 11 Nógrád, 10 Pozsony, 8 Nyitra, 6 Komárom, 1-1 pedig Turóc, Zólyom, ill. Ung vármegyében.
  15. Révay István Gyürki 1921. évi adatait téves adatfelvételnélként értékeli (vö. Révay István: *A belvederi magyar–szlovák határ*. Budapest, 1941, 52. p.).
  16. Pl. Varsík, Branislav: *Národnostná hranica slovensko-maďarská v ostatných dvoch storočiach*. Bratislava, SUS, 1940, 18., 22. p.; Svetoň, Ján: *Slováci v Maďarsku. Príspevky k otázke štatistickej maďarizácie*. Bratislava, Vedecká spoločnosť pre zahraničných Slovákov, 1942, 123. p.; Mazúr, Emil: *Národnostné zloženie*. In: *Slovensko. Lud. I. časť*. Bratislava, Obzor, 1974, 446–448. p.
  17. A magyar nyelvterület északi határának leírására: Gyönyör József: *Terhes örökség. A magyarság lélekszámának és sorsának alakulása Csehszlovákiában*. Pozsony/Bratislava, Madách–Posonium, 1994, 70–77. p.
  18. *Sbírka zákonů a nařízení státu Československého*. Ročník 1919. Částka XLIII. 289–290. p.
  19. Machnyik Andor: *Csallóköz. Tanulmány a honismeret, az agrár- és a szociálpolitika köréből*. Pozsony, Kalligram Könyvkiadó, 1993, 16. p. „Ez a földtulajdonfoglalás nem jelentett itt egyebet, mint a meglévő gazdasági élet teljes megbénítását. [...] Földbirtokos és bérlőcsaládok, gazdatisztek, alkalmazottak, cselédek, napszámosok, szakmányosok, aratók, asszonyok és gyermekek serege, mesteremberek és iparosok roppantak össze máról holnapra bizonytalan jövőjük feletti elkeseredésükben” (uo. 17. p.).
  20. Uo. 22–23. p.
  21. Surányi Géza–Várad Aladár: *Magyar múlt és jelen. Különös tekintettel a magyar kisebbség helyzetére a Csehszlovák Kőztársaságban*. Bratislava, Pocisk J., 1928, 200. p.
  22. Idézi: Polyánszky Zoltán: *A felvidéki magyarság gazdasági helyzete*. In: Csátár István és Ölvedi János (szerk.): *A visszatért Felvidék adattára*. Budapest, Mahr Ottó és tsa „Rákóczi” Könyvkiadóvállalat, 1939, 152. p.
  23. Voženilek, Jan: *O rozdělení velkostatků k účelu vnitřní kolonizace v Československé republice*. Praha, Česká Agrární Společnost, 1919, 34. p.
  24. Idézi: Polyánszky: i. m. 152. p.
  25. *Venkov*, 1921. szeptember 13.
  26. Beneš felszólalását közli: Gerő András (szerk.): *Sorsdöntések*. Budapest, Göncöl Kiadó, [é. n.], 134–139. p.
  27. Daxner, Ivan: *Vnútorná kolonizácia na Slovensku*. Bratislava, 1924.
  28. *Pozemková reforma*, 1925. január, 3. p.
  29. Faltus, Jozef – Průcha, Václav: *Prehľad hospodárskeho rozvoja na Slovensku v rokoch 1918–1945*. Bratislava, Vydavateľstvo politickej literatúry, 1967, 149–150. p.

30. Uo. 148–149., 153. p.
31. *Pozemková reforma*, 1926. augusztus, 102. p.
32. A Szlovák Liga tevékenységére: Letz, Robert: *Dejiny Slovenskej ligy na Slovensku (1920–1948)*. Martin, Matica slovenská, 2000.
33. Slovenský národný archív, Bratislava [Szlovák Nemzeti Levéltár, Pozsony; a továbbiakban: SNA], Kolonizációs referát Štátného pozemkového úradu [Állami Földhivatal Telepítési Szakosztálya; a továbbiakban: KR ŠPU], 135., 136. doboz.
34. Voženílek, Jan: *Předbežné výsledky československé pozemkové reformy. Země Slovenská a Podkarpatoruská*. Praha, Novina, 1932, 29–34. p.
35. *Statistická ročenka republiky Československé 1934*. Praha, Státní úřad statistický, 1934, 57. p.; *Pozemková reforma*, 1938. január, 6. p.
36. *A felvidéki magyarság húsz éve 1918–1938*. Szerkesztette a Magyar Statisztikai Társaság Államtudományi Intézete. Budapest, 1938, 128. p.
37. Vadkerty Katalin: Utószó. In: Machnyik Andor: *Csallóköz. Tanulmány a honismeret, az agrár- és a szociálpolitika köréből*. Pozsony, Kalligram Könyvkiadó, 1993, 209. p.
38. Varga Kálmán: Telepesfalvak, kolóniák Komárom környékén (1919–1950). *Regio*, 1992 (3. évf.) 2. sz. 73. p.
39. Forrás: Voženílek: *Předbežné výsledky...* i. m. 29–31. p.; SNA, KR ŠPU, 8. doboz, Seznam kolónií a kolonistů na Slovensku a Podkarpatské Rusi; SNA, Slovenská liga [Szlovák Liga; a továbbiakban: SL], 72. doboz, Národnostné pomery v kolóniách na území postúpenom Maďarsku, podľa sčítania ľudu roku 1930.
40. Forrás: Voženílek: *Předbežné výsledky...* i. m. 33–34. p.
41. A kimutatás a 28 telepes birtokkal rendelkező honnémeti Nemce kolóniához sorolja a Fülekpilishez tartozó Kisromhány pusztán létrehozott kolónia 29 telepes birtokát is.
42. Az 1930-as kimutatásból hiányzó nemeskosúti kolóniát 1929-ben 12 szlovák mellett 3 cseh telepes család laktak, az etrekarcsai kolónián pedig, ahol az 1930-as népszámlálás 5 magyar nemzetiségű személyt talált, 1929-ben az ott élő 5 család mindegyike szlovák volt. SNA, SL, 72. doboz, Národnostné pomery v kolóniách na území postúpenom Maďarsku, podľa sčítania ľudu roku 1930; SNA, KR ŠPU, 8. doboz, Seznam kolónií. Stav ku 1. 1. 1929 (vö. Vadkerty: i. m. 223. p.).
43. SNA, KR ŠPU, 7., 8., 135. doboz.
44. SNA, KR ŠPU, 135. doboz. A Megyericshez tartozó Violin-, korábbi nevén Hegedűs-pusztára már a dualizmus korában folyt szlovák betelepülés.
45. SNA, KR ŠPU, 8., 135., 136. doboz. A Komárom környéki kolóniákra lásd: Varga: i. m. 59–75. p.
46. A csallóközi kolóniákra: Vrabcová, Eva: Az első földreform és a belső kolonizáció a Csallóközben. In: Novák Veronika (szerk.): *Migráció*. Dunaszerdahely, Lilium Aurum, 2001, 169–188. p.
47. SNA, KR ŠPU, 8. doboz.
48. SNA, KR ŠPU, 7., 8., 135. doboz. Révay István szerint a felsoroltakon kívül Felsőfegyverneken is folyt telepítés; vö.: Révay István: A demográfia tükrében. In: Borsody István (szerk.): *Magyarok Csehszlovákiában 1918–1938*. Budapest, Az Ország Útja, 1938, 34. p.
49. SNA, KR ŠPU, 7., 8. doboz.
50. Várgede határában állami (Durendapuszta) és magánkolónia (Kaparópuszta) is létesült.
51. SNA, KR ŠPU, 7., 8., 136. doboz. A gőmöri kolonizációra lásd: Keményfi: i. m. 118–121. p.
52. SNA, KR ŠPU, 8. doboz. Tiszasalamont több kelet-szlovákiai magyar községhez hasonlóan a második világháború után Kárpátaljával együtt a Szovjetunióhoz csatolták.
53. SNA, KR ŠPU, 9. doboz. Osamostatnění kolónií.
54. Vö. *Štatistický lexikon obcí v republike Československej. III. Krajina slovenská*. i. m. 171–182. p.; Majtán, Milan: *Názvy obcí Slovenskej republiky (Vývin v rokoch 1773–1997)*. Bratislava, Veda, 1998.

55. *Pozemková reforma*, 1938. január, 6. p.
56. A telepek minden ingóságukat magukkal vihették, s elszállításukhoz vagonokat is igényelhettek (vö. Varga: i. m. 66. p.).
57. *Az 1941. évi népszámlálás. Demográfiai adatok községek szerint*. Budapest, Központi Statisztikai Hivatal, 1947. Az 1941. évi magyar népszámlálás során első ízben tudakolták a megszámláltak anyanyelve mellett azok nemzetiségét is. Noha – amint arra már utaltunk – az anyanyelvi bevallás a nemzetiséginél hitelesebben utal a lakosság etnikai hovatartozására, s kedvezőbb képet nyújt a kisebbségi lakosság számáról, a csehszlovák népszámlálásokkal való jobb összehasonlíthatóság érdekében mi mégis az 1941. évi népszámlálás nemzetiségi adataival dolgozunk.
58. A belső telepítés területi és etnikai vonatkozásaira lásd: Popély Árpád: A második világháború utáni belső telepítések Dél-Szlovákiában. *Fórum Társadalomtudományi Szemle* 2002 (IV. évf.) 3. sz. 29–50. p.

ÁRPÁD POPÉLY

TERRITORIAL RELATIONS AND ETHNICAL CONSEQUENCES OF COLONISATION

While the Hungarian population census in 1910 recorded on Slovakia's territory 896 271, the Czechoslovak population census in Slovakia in 1930 recorded only 592 337 Hungarians. Thus, the decrease in the number of population exceeded 300 000, that is one-third of the number recorded in 1910, the number of lost villages was 123.

This immense change in the number of ethnical rate – of which reasons can be traced back beside the moving of 100 000 Hungarians to the territories of Hungary also to introducing the Jewish national category and to the changing of nationalities of the bilingual population – was present mainly on Slovak ethnical territories and towns lying on the language boundary, and after the Turkish wars in the 18th C partially the territories with mixed ethnicity resettled with Slovaks. Thus, the Czechoslovak authorities accredited to the Land reform in 1919 a major role in slovakisation and colonization of closed territories with Hungarian ethnicity, during which Slav (Slovak and Czech) settlers, so-called colonists settled on the territories of Southern Slovakia lived by Hungarians. The number of these settlers exceeded 2000, 8-10 thousand with family members, and the number of colonies created for them was over hundred.

The colonies were situated by the organizations who directed colonization at such places that were strategically considered to be the most important points of Slovak-Hungarian language boundaries in such a way that it divided the Hungarian ethnical line and they moved the language boundary to south. Some towns with Hungarian population, e.g. Szenc, Galanta, Komárom, Lósonc (Lučenec), and Rimaszombat (Rimavská Sobotka), were surrounded with a real circle of settlement villages.

Practically, the colonies covered all the Hungarian language territory, although in consequence of the crisis of world economy the settlements got out of breath to the beginning of the 1930s, since their extent lacked behind the original conceptions. In spite of this, in many places the ethnical rate was changed in such extent that the population census in 1930 in villages that were completely lived by Hungarians – in which not only by the Hungarian population census in 1930, but also in the Czechoslovak population census in 1921 found just a few Slovaks - recorded numerous Slovaks (and Czechs), and even some of the villages lost their Hungarian majority.